

Posudek disertační práce

mgr. Alžběty Danielisové Oppidum České Lhotice v kontextu svého sídelního zázemí.

Praha 2008, 298 str. textu, 5 příloh, ve čtvrté příloze se 121 tabulkami materiálu.

Základem disertační práce bylo zpracování a vyhodnocení systematického výzkumu oppida České Lhotice, realizovaného v 70. a 80. letech minulého století. V souvislosti s tímto základním zpracováním se autorka podrobně zabývala ekonomickými vztahy pozdně laténských sídlištních jednotek, zejména vztahem oppida a jeho zázemí. Práce je proto rozdělena do tří základních kapitol. První se zabývá klasickým zpracováním nálezového materiálu a zjištěných terénních situací na oppidu, další dvě jsou zaměřeny na teoretické řešení stanovených otázek. Jedna z nich se zaměřuje na analýzu krajiny a jejího vztahu k laténskému osídlení regionu Chrudimska a Pardubicka a na modelování sídelních areálů a zemědělského zázemí oppida. Další kapitola pak hledá odpověď na otázky vzájemného vztahu oppida a sídlišť v jeho zázemí; tuto problematiku se snaží Alžběta Danielisová modelově řešit na základě moravského oppida Starého Hradiska.

Vyhodnocení výzkumu oppida Českých Lhotic v první kapitole disertační práce rozdělila autorka do devíti subkapitol a mohu konstatovat, že se svého úkolu zhostila velmi dobře, a omezím se proto pouze na několik připomínek.

V první kapitole postrádám vyobrazení plánu lokality z roku 1943 s východním předhradím a také poněkud schématických plánek z publikací *Pravěké dějiny Čech* (1978) a *Keltové a Čechy* (1998), z nichž poslední dva mají právě u východního předhradí oproti v disertaci prezentovanému plánu značně odlišný průběh opevnění. Je nutno vyzvednout, že autorka se nespokojila pouze s důkladným zpracováním výzkumem získaných informací, nýbrž vlastními sondážemi, analytickými povrchovými sběry a geofyzikálním měřením se úspěšně snažila získat i další informace o prostorové struktuře osídlení areálu oppida.

V části pojednávající o opevnění oppida bych chtěl upozornit, že na Starém Hradisku na nejméně přístupných stranách severního a jižního obvodu nebylo zjevně opevnění

dokončeno a podobně lze snad vysvětlit i absenci viditelného opevnění lhotického oppida na průběhu jeho obvodu nad Chrudímkou. Svým umístěním v terénu na ostrožně obtékané vodním tokem a s předhradím umístěným na nejpřístupnější straně je podle mého názoru Českým Lhoticím nejpodobnější právě moravské Staré Hradisko. Autorka se pomocí dochované dokumentace pokusila i rozklíčovat chronologii výstavby východního opevnění, kde dospěla patrně správně k poněkud odlišným závěrům, než byly dosud v odborné literatuře prezentovány.

Rozbor nálezového materiálu je proveden standartním způsobem a lze ho považovat za zcela vyhovující. Pozornost byla věnována zejména keramice, její technologii, typologii, úpravě povrchu i výzdobě. Bylo možno konstatovat, že je zde zastoupena jak keramika středočeského, tak i moravského původu. Specifickou pro místní produkci se ukazuje být hrubá keramika s hřebenovanou horizontální vlnkou, která se odtud dostávala i na další středočeská sídliště a i na Moravu do Bořitova. Reparační otvory bych nezmiňoval v partii u výzdoby a v žádném případě v nich nebyly umístěny hřeby, nýbrž svorky.

Pro chronologii laténského osídlení jsou nejdůležitější nálezy spon, které ve své většině ukazují na datování do průběhu stupňů LT-C2 a LT-D1. Za nejmladší typ spony považovaný exemplář má sice členěný rámcový zachyovač, jinak však jde o sponu typu Gebhard 25c, které jsou příznačné pro stupeň LT-D1. Souhlasím s názorem autorky, že nález bronzové spony s parabolickým lučíkem z počátku stupně LT-B1 je možno považovat za „starožitnost“, nakonec ze Stradonic i ze Starého Hradiska jsou známy obdobné případy.. Spojovat ovšem s tímto případným starším horizontem železný tulejkovitý předmět ukončený podle autorky lidskou nožkou je neopodstatněné, zvláště když podle mne by mohlo jít spíše o středověké udítko.

Z dalších kovových nálezů bych doporučoval bližší numismatické posouzení třetinky subaerátní mince. Bronzové kroužkové zápony se vyskytují především v západoevropské oblasti, na našem území jsou dosud poměrně vzácné a lze je uvést skutečně ze Stradonic, ovšem s jinými citacemi (Píč 1903, tab. XIX:5,6). U bronzového palmetovitého kování s otvorem určitě nejde o zlomek palmetovité zápony, a není proto opodstatněné vidět původ těchto předmětů v severní Itálii, zvláště když z Hrazan známe formu na jejich odlévání. Na druhé straně by mne zajímalo, proč v informaci o Českých Lhoticích v sešitu Dossiers autorka palmetovitou záponu uvádí. Částečně opracované zlomky jantaru svědčí podle mého soudu o jeho místním zpracovávání.

Některé výše uvedené nálezy svědčí o dálkových kontaktech oppida České Lhotice s okolními územími. Keramika dokládá souvislost s osídlením středočeské oblasti, do které spojnice probíhala podle autorky buď přes Pardubicko a dále Polabím, nebo přechodem Železných hor Podoubravím na Kolínsko; v této souvislosti je však podle mne dosud zbytečné spekulovat o úloze hradiska u Sptyce. Ještě více bylo lhotické oppidum otevřeno kontaktům s moravským územím, odkud snad přes Staré Hradisko se sem dostávaly předměty jižní proveniencí. Spojnice s Moravou musela probíhat přes Vysokomýtsko podél toku Loučné na Svitavsko a Moravskotřebovsko, kde se trasa rozdělovala na cestu podél Třebůvky východním směrem na Mohelnicko a na cestu jižním směrem k Jevíčku. V tomto prostoru se opět trasa dálkové cesty dělila. Jedna větev probíhala jihovýchodním směrem údolím Nectavy a Romže k Malému Hradisku a dále do prostoru Hané, druhá větev pokračovala jižním směrem do oblasti Malé Hané, Lysické sníženiny a poté na Brněnsko.

V souvislosti se studiem prostorové struktury osídlení širší oblasti Pardubicka a Chrudimska sledovala autorka také strukturu výšinných sídlišť mladší doby bronzové, starší doby železné a údajných opevněných poloh z mladší doby železné. Tato problematika však v souvislosti s řešeným tématem podle mne nesouvisí, neboť hradiska Sptyce, Rabouň a Domanice zcela postrádají laténské nálezy, podobně jako i hradiska u Vraclavi a Běstovic. Z katastrálních území obou posledně jmenovaných lokalit jsou známa totiž pouze laténská nížinná sídliště a z areálu obou hradišť laténské nálezy nepocházejí. Abych pravdu řekl tato partie by bohužel mohla svádět k určitému znevěrohodnění vstupních informací celé práce.

V nálezovém materiálu oppida v Českých Lhoticích byly zjištěny i sídlištní aktivity z jiných časových období. Nálezy kultury popelnicových polí potvrzují, že naše oppida nebyla budována na tzv. zelené louce a důležitou skutečností je i přítomnost raně středověkého osídlení od starohradištního období až po 12. století, zjištěného na celé ploše oppida. Pozdně laténské valy byly podle autorky v tomto období pravděpodobně využity, nicméně nemohla tato nejmladší fáze opevnění v podobě trojitých valů být až v raně středověkém vybudována ?

V druhé kapitole byla věnována pozornost regionům Pardubicka, Chrudimska a Železnými horami odděleného již v zásadě středočeského Podoubraví a zasazení oppida českých Lhotic do kontextu laténského osídlení v tomto prostoru. Pomocí archeologického modelování, jehož postup je v práci přehledně nastíněn, se autorka pokusila rekonstruovat laténské

osídlení v širším zázemí oppida, modelovat původní síť relativně současných lokalit a následně uvažovat o jejich vztahu ke krajině a k oppidu jako centrálnímu místu. Dosud známé laténské lokality (v soupise shromáždila autorka celkem 143 sídlištních poloh) vytvářejí několik prostorových koncentrací, které se ovšem dalším výzkumem (jak názorně ukazuje oblast Vysokomýtska) mohou v budoucnosti změnit. Důležité bude ověření dosavadní absence laténské osídlení v prostoru mezi Vysokým Mýtem a Pardubicemi; zdá se mi ovšem, že neosídlená oblast je na obr. 2.3. vymezena větší, než je skutečnost (západně od Vysokého Mýta podél toku Loučné je známo několik sídlišť až po Slepoticce; toto sídliště je již v polovině vzdálenosti mezi Vysokým Mýtem a Pardubicemi). Vakuum osídlení zde sledujeme spíše severněji na Holicku, i když i v tomto prostoru jsou vhodné půdy s vysokou bonitou a je odtud z Dašic uváděn J. Filipem laténský kostrový hrob. Dosud evidovaná laténská sídliště byla podrobně analyzována ve vztahu k jejich přírodnímu prostředí a na tomto základě byly vytvořeny celkem tři modely laténské osídlení sledovaného území. Přiznám se, že nedokáži kvalifikovaně validitu tohoto modelování posoudit, chtěl bych pouze upozornit na úroveň vstupních dat. Autorka totiž za východisko používá současný stav laténských sídlišť; na Chrudimsku nám ovšem dokládají nálezy hrobů osídlení i z předoppidálního období, a proto nepochybně známých pozdně laténských sídlišť je jistě výrazně méně. Autorka si různého stáří lokalit zachycených ve zkoumaném regionu je ovšem vědoma. Také sídelní enkláva na Skutečsku je vytvořena na základě dvou lokalit, ovšem jedna z nich poskytla pouze ne zcela spolehlivě datovatelný přeslen a materiál z druhé není v současné době revidovatelný. Důležité v této části práce je podle mne zjištění, že mezi oppidem a nížinnými sídlišti neexistoval pás intaktní krajiny a že neorná půda, nýbrž dostatek lesa byl tedy pro volbu polohy oppid určující. To je logická úvaha, neboť zvláště v počátečních fázích musela být spotřeba stavebního dřeva na výstavbu hradeb a budov velmi značná. Součástí druhé kapitoly byl i pokus o modelování strategických poloh v krajině, sledování vzájemné dostupnosti lokalit a řešení otázky zázemí lhotického oppida. Zde si myslím, že jeho zázemí je logicky nutno hledat pouze severním směrem na Chrudimsku a Pardubicku a osídlení Podoubraví oddělené od něho hřebenem Železných hor s ním již bezprostředně nesouviselo. Jde v zásadě o podobnou situaci jako u Starého Hradiska, kde jeho zázemí se jistě nacházelo pouze východně od lokality, která byla neosídleným prostorem Dražanské vrchoviny oddělena od další sídelní oblasti na Malé Hané. S ní bylo oppidum původně propojeno pouze úzkou spojnici podél toků Romže a

Nectavy a obdobně i u oppida České Lhotice není vyloučeno jeho spojení do Podoubraví, což snad dokládá provenience suroviny brousků.

Třetí kapitola práce pojednává o problematice vztahů pozdně laténských oppid a nížinných sídlišť v jejich okolí. Autorka se v této souvislosti zaměřila především na testování dvou základních hypotéz současné české archeologie, které se vztahem oppid a nížinných sídlišť zabývají, a to závislosti obyvatel oppid na dodávkách potravin ze zemědělského zázemí, či naopak potravinové soběstačnosti oppid. Po úvodním teoretickém vymezení problematiky byly testovány podmínky, za kterých obě tyto krajní hypotézy mohly či nemohly fungovat, a to na základě archeologických nálezů z oppida Staré Hradisko, odkud byla pro jejich řešení dosud získána nejúplnější data. Autorka výše uvedené hypotézy ověřovala pomocí modelů a dospěla k závěru, že obě mohly fungovat za dodržení určitých pravidel. V případě nezávislosti na dodávkách potravin by museli obyvatelé oppida využívat zázemí s nejvzdálenějšími poli do 3 km, naopak pokud by byli výhradně odkázáni na své zemědělské zázemí, tak by podle autorky muselo do této podpory centrální lokality být zapojeno až 300 sídlišť v oblasti o poloměru až 25 km (počet sídlišť se mi ovšem zdá být příliš velký). Podle autorky obě hypotézy mají podporu v archeologických nálezech, neboť na oppidu minimálně část zjištěné zemědělské produkce není místní, na druhé straně na oppidech je zastoupeno zemědělské náčiní, a to včetně orebních nástrojů. Autorka však tuto druhou skutečnost v případě Starého Hradiska opírá pouze o podle mne sporný nález hrotu radlice, ostatní jí uváděné nástroje intenzivní obdělávání polí nedokládají. V této souvislosti uvádí sice i radlice ze Stradonic s tím, že orební nástroje jsou početně známy i z jiných oppid, to však pouze naznačuje odlišnost poměrů v různých oblastech. Podle mého soudu i po téměř stech let, po všech intenzivních výzkumech Starého Hradiska stále platí názor F. Lipky a K. Snětiny, že po rolnictví není na Starém Hradisku téměř stopy.

Podle Alžběty Danielisové nelze ani jednu výše uvedenou hypotézu potvrdit či vyvrátit a je nutno vyčkat na další nálezy, zvláště na nová environmentální data. Autorka nicméně nastínila třetí hypotézu, spočívající v chápání vzájemných kontaktů mezi oppidem a sídlištěm v jeho okolí nikoliv primárně v ekonomickém smyslu, nýbrž spíše v oblasti sociálních vztahů. Tento názor je podle mého názoru samozřejmě oprávněný, neboť oppidum muselo hrát významnou úlohu v specializované řemeslné produkci, dálkových obchodních vztazích a pravděpodobně v rovině mocenského, správního a snad i náboženského centra širší oblasti. Ve svém pojetí se autorka ovšem tak silně přibližuje k pojetí V. Salače, i když

odmítá striktní potravinovou závislost. Osobně se nicméně domnívám, že většina potravin byla na oppidum skutečně dovážena. Proti první hypotéze o potravinové soběstačnosti totiž důrazně svědčí nevhodné přírodní prostředí oppida s nedostatkem vhodných polností a nemyslím si, že to bylo možno vyvážit adaptací na tyto nepříznivé podmínky pěstováním odolnějších druhů obilí (to by muselo být také potvrzeno v archeobotanickém materiálu) a ve větším důrazu na živočišnou produkci. Navíc musím zdůraznit, že v dosavadních početných nálezech ze Starého Hradiska pravděpodobně zcela scházejí orební nástroje, což naopak kontrastuje s množstvím nalezených žernovů.

Předloženou disertaci lze hodnotit velmi dobře, neboť autorka se značnou pečlivostí zpracovala dosavadními výzkumy získané informace o nálezových situacích a kresebně a výběrově i fotograficky dokumentovala velké množství nálezového materiálu na 114 tabulkách (příloha 4). Sedm dalších tabulek předvádí i materiál z několika sídlišť na Vysokomýtsku. Pro sledování zázemí oppida sestavila autorka databázi laténských sídlištních lokalit z území Chrudimska a Pardubicka (příloha 5), která obsahuje také sídliště z území Podoubraví, a přiložena je i mapa lokalit tohoto zájmového území. Pro lepší orientaci bych však doporučoval lokality v databázi i na mapě očíslovat, navíc se mi zdá, že mapa v oblasti Vysokomýtska neodpovídá mapě D. Vícha, publikované v roce 2005. V každém případě bych doporučoval část týkající se zpracování oppida České Lhotice publikovat.

Autorka se však nespokojila s klasickým vyhodnocením archeologických pramenů, nýbrž se pokusila lokalitu zasadit do vývoje okolní krajiny a současného osídlení. Vznikla tak metodologicky podnětná práce zabývající se z dosud v naší archeologii málo sledovaného pohledu sociálně-ekonomickým vztahem centrální lokality a jejího širšího zázemí. Bylo by ideální, kdyby získané poznatky mohly být podpořeny i novými enviromentálními daty. Pokud se tak ovšem v dohledné době nestane, doporučoval bych i tuto teoretickou část disertace po nezbytné úpravě stylistické a gramatické, po provedení oprav chyb a překlepů (v literatuře schází citace Anýž 2003, odkaz Hlava 2007 má být Hlava 2006, Drda 1987 má být Drda – Rybová 1997, odkaz na str. 88 má být správně tab. 107:1-2, 107:3, atd.) také publikovat, neboť ukazuje cesty moderního pojetí komplexního zpracování jedné archeologické lokality a přináší nové pohledy na možnosti poznání sídlištní struktury.

V každém případě předloženou disertační práci hodnotím jako velmi kvalitní a přínosnou a doporučuji, aby byla přijata jako podklad pro další řízení k udělení doktorského titulu.

Brno, 18.11. 2008

doc. PhDr. Miloš Čižmář, CSc